

УДК 811.161.3'373.421

DOI 10.52928/2070-1608-2023-68-3-60-64

**СЛОВАЎТВАРАЛЬНАЯ ВАРЫЯНТНАСЦЬ ЦІ СІНАНІМІЯ?
(ДА ПЫТАННЯ АБ СТАТУСЕ АДНААСНОЎНЫХ ДЭРЫВАТАЎ З ТОЕСНАЙ СЕМАНТЫКАЙ)**

А.І. ДЗІНГЛЕЎСКАЯ
(Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы)

У артыкуле разглядаюцца розныя падыходы да вызначэння паняццяў варыянтнасці і сінаніміі. Даследуюцца вытворныя прыметнікі беларускай літаратурнай мовы, якія ўтвораны ад адной асновы (прыметнікі-кадэрываты) і маюць тоесныя значэнні. Прыметнікі-кадэрываты, якія з'яўляюцца тоеснымі ў плане зместу (часткова або поўнаасцю), разглядаюцца як словаўтваральныя сінонімы. Адзначаецца, што тоеснае словаўтваральнае значэнне (а таксама і лексічнае), выражаецца праз розныя афіксы, ці нават праз аднолькавыя – калі вытворныя словы маюць аднолькавую марфемную структуру, але адрозны націск. Падкрэсліваецца, што адрозны націск можа абумоўліваць як стылістычныя, так і семантычныя адрозненні паміж прыметнікамі-кадэрыватамі. Сцвярджаецца, што аднаструктурныя дэрываты з адрозным націскам утвараюцца паводле розных словаўтваральных мадэляў, што дазваляе кваліфікаваць іх як самастойныя адзінкі, якія выяўляюць сінанімічныя адносіны.

Ключавыя словы: прыметнікі-кадэрываты, варыянтнасць, сінанімія, словаўтваральныя сінонімы.

Уводзіны. Вытворныя словы з'яўляюцца аб'ектам даследавання не толькі як словаўтваральныя адзінкі, але і як лексічныя. Маючы лексічную семантыку, яны могуць знаходзіцца паміж сабой у адносінах тоеснасці, блізкасці або адрознення, выяўляючы сябе ў гэтых узаемадачыненьнях або як сінонімы, або як паронімы. Сярод слоў з тоеснымі значэннямі можна вылучыць вялікую колькасць прыметнікаў-кадэрыватаў, гэта значыць такіх прыметнікаў, што ўтвараюць аб'яднанні з дзвюх (радзей – трох і больш) адзінак, кожная з якіх (у межах адпаведнага аб'яднання) утворана ад адной і той жа асновы. Адносна такіх аб'яднанняў застаецца спрэчным пытанне: лічыць іх складнікі варыянтамі аднаго слова ці асобнымі словамі-сінонімамі? Неабходнасць выпрацоўкі абгрунтаванага рашэння для пераканаўчага адказу на гэтае пытанне абумоўлівае актуальнасць даследавання.

Аб'ектам аналізу з'яўляюцца вытворныя прыметнікі-кадэрываты з тоеснай семантыкай.

Мэта артыкула – вызначыць статус прыметнікаў-кадэрыватаў, якія з'яўляюцца тоеснымі (часткова або поўнаасцю) у плане зместу.

Асноўная частка. Першымі выказалі меркаванне пра тоеснасць на ўзроўні лексемы адзінак з нязначнымі (неістотнымі) адрозненнямі ў плане выражэння В.У. Вінаградаў [1] і А.І. Смірніцкі [2], якія называлі «мадыфікацыі» адной і той жа лексічнай адзінкі «варыянтамі». Даследчыкі адзначалі ў сваіх працах, што фанетычнае вар'іраванне ў межах аднаго і таго ж слова з'яўляецца магчымым і варыянты слова могуць заставацца тоеснымі, нягледзячы на змяненне іх знешняй формы [1; 2]. У прыватнасці, А.І. Смірніцкі варыянтамі слова называў «гласы» аднаго і таго ж слова. [2, с. 20]. Але пра тоеснасць можна сцвярджацца і ў адносінах да вытворных слоў, калі яны адрозніваюцца не толькі нейкім гукам, але і маюць розныя афіксальныя часткі. На гэта звярнула ўвагу В.С. Ахманав. Мовазнаўца адзначала, што калі марфемы не абумоўліваюць семантычнага адрознення паміж адзінкамі, то апошнія з'яўляюцца словаўтваральнымі варыянтамі (як у пары *луса – лусіца*). А калі афіксальныя марфемы маюць сэнсавае адрозненне, то тады можна сцвярджаць пра словы-сінонімы [3, с. 215]. На думку ж Ф.П. Філіна, варыянтамі слоў з'яўляюцца аднакаранёвыя ўтварэнні, якія адрозніваюцца формаўтваральнымі марфемамі. Словаўтваральныя ж марфемы, як лічыў даследчык, служаць для ўтварэння новых лексіка-семантычных адзінак [4, с. 132–133].

У беларускай лінгвістыцы да пытання варыянтнасці ў сваіх працах звярталіся Т.П. Піліповіч [5], І.Р. Шкраба [6], Т.І. Юхо [7], В.П. Красней [8], З.І. Бадзевіч [9], С.С. Клундук [10] і іншыя мовазнаўцы. І.Р. Шкраба ў сваёй манаграфіі трактуе варыянты як «рэгулярна ўзнаўляльныя мадыфікацыі гукавой абалонкі аднаго і таго ж слова, аб'яднання генетычнай агульнасцю і тоеснасцю марфалагічна-словаўтваральнай структуры пры абсалютным супадзенні лексічнага і граматычнага значэння» [6, с. 21]. Аўтар звяртае ўвагу таксама на праблему размежавання варыянтнасці і асобных слоў, адзначаючы, што гэта «абумоўлена тым, што словаўтваральныя варыянты знаходзяцца на мяжы паміж лексічнымі і граматычнымі з'явамі, правесці ж выразнае размежаванне граматычнай і лексічнай семантыкі вельмі няпроста, тым больш што ўтваральныя марфемы ў большай ці ў меншай ступені захоўваюць рэшткі лексічнай самастойнасці» [6, с. 81]. На думку Т.І. Юхо, словаўтваральнымі варыянтамі трэба лічыць «аднакаранёвыя словы-варыянты з тоесным ці блізім лексічным значэннем, у якіх суфіксальныя элементы выконваюць ролю толькі гукавых дыферэнцыятараў слова» [7, с. 37]. З.І. Бадзевіч таксама адносіць да словаўтваральных варыянтаў «словы, якія супадаюць па значэнні і тоесныя па каранёвай марфеме, але аформленыя рознымі афіксамі» [9, с. 33]. Т.П. Піліповіч у сваім даследаванні пры разглядзе вытворных прыметнікаў у якасці дастатковай умовы прызнання тых ці іншых з іх словаўтваральнымі варыянтамі прымае «тоеснасць паралельных утварэнняў хоць бы ў адным лексічным значэнні» [5, с. 6] і адзначае, што «семантычны аб'ём кампанентаў, якія належаць да аднаго (агульнага для іх) варыянтнага рада неаднолькавы: ад поўнага супадзення ў кожным кампаненце аднаго варыянтнага рада да супадзення толькі асобных лексічных значэнняў» [5, с. 5].

Аднак трэба заўважыць, што поўнае ці частковае супадзенне лексічных значэнняў слоў характэрнае і для з’явы сінаніміі. Так, у «Лингвистическом энциклопедическом словаре» сінонімы тлумачацца як «словы той самай часціны мовы, якія поўнасцю ці часткова супадаюць сваім значэннем» [11]. І паколькі паводле структуры сінонімы бываюць рознакаранёвыя і аднакаранёвыя, то выходзіць, што гэта сцверджанне датычыць не толькі рознакаранёвых адзінак, але і тых, што ўтвораны ад адной асновы.

На адрозненне аднакаранёвых слоў ад варыянтаў звярнула ўвагу Р.П. Рагожнікава, якая сцвярджае, што сутнасць варыянтных слоў заключаецца ў «відазмяненні знешняга боку слова – фанетычнага і граматычнага, не закранаючы яго ўнутраны бок, лексічны, значэнне слова». Пры гэтым даследчыца адзначае, што аднакаранёвыя словы – гэта розныя словы аднаго караня, утвораныя пры дапамозе афіксаў, дзе афіксы выконваюць не граматычную, а словаўтваральную функцыю [12, с. 156]. Згодна з Р.П. Рагожнікавай, такія словы могуць быць як блізкімі па сваіх значэннях, так і супадаць імі, што датычыць і рознакаранёвых слоў. Мы падзяляем пункт погляду Р.П. Рагожнікавай адносна разглядаанай праблемы і лічым асобнымі аднакаранёвымі лексемамі «словы, якія хоць і не заўсёды адрозніваюцца семантычна, але ўяўляюць сабой розныя словаўтваральныя адзінкі» [12, с. 157]. Тое-наснаць значэнняў аднакаранёвых слоў – гэта тое, што збліжае асобныя словы з варыянтамі, «але адрозненне іх марфалагічнай структуры, наяўнасць словаўтваральных афіксаў не дае магчымасці лічыць іх варыянтамі слоў» [12, с. 163].

Аб адсутнасці ў мове словаўтваральных варыянтаў сцвярджаў і В.М. Немчанка. Даследчык адзначаў, што словаўтваральныя афіксы маюць дадатковае лексічнае значэнне і гэтым яны падобныя да каранёвай марфемы. Паводле В.М. Немчанкі, словы з рознымі па форме, але аднолькавымі па лексічным значэнні словаўтваральнымі афіксамі трэба лічыць лексічнымі сінонімамі, як і рознакаранёвыя словы, якія маюць адно лексічнае значэнне [13, с. 59]. С.Г. Беражан таксама сцвярджаў, што тое-наснаць значэннем аднакаранёвыя словы з рознымі афіксальнымі марфемамі могуць быць прызнаны сінонімамі, гэтаксама як і словы, якія маюць розныя карані. Акрамя таго, даследчык адзначаў, што «сам факт суіснавання ў мове розных афіксальных утварэнняў сведчыць, відаць, аб тым, што гэта сінонімы, а не варыянты, бо абсалютна тое-насныя элементы, як правіла, выходзяць з ужытку» [14, с. 151].

Падтрымліваючы кваліфікацыю аднаасноўных утварэнняў з тое-наснымі ці блізкімі значэннямі як сінанімічных адзінак, засяродзім увагу на парах з аднолькавай суадноснасцю ў марфемна-структурным плане: утварэнні ў некаторых з іх маюць тое-насныя значэнні, а ў іншых істотна адрозніваюцца. Як, напрыклад, з аднаго боку, у пары *папірусны // папірусавы*, а з другога – у *пыльны // пылавы*. Дэрыват *папірусны* мае дэфініцыю «які мае адносіны да папіруса» [15, с. 21], а адпаведны яму прыметнік-кадэрыват *папірусавы* прадстаўлены праз адсылку да яго: «тое, што і п а п і р у с н ы» [15, с. 21]. Разглядаючы ж пару ўтварэнняў *пыльны // пылавы*, бачым, што прыметнік *пыльны*, акрамя асноўнага значэння «які пакрыўся пылам, увабраў у сябе пыл», мае яшчэ і адценне значэння «які адрозніваецца вялікай колькасцю пылу» [15, с. 531], а адпаведны яму кадэрыват *пылавы* прадстаўлены ў слоўніку з дэфініцыяй «які мае адносіны да пылу (у 1 знач.)» [15, с. 530]. Такім чынам, калі вярнуцца да першай пары, то на падставе семантычнай тое-наснасці ўтварэнняў *папірусны // папірусавы* можна было б, на першы погляд, прыняць трактоўку іх статусу як варыянтных адзінак. Аднак калі прыняць пад увагу ўтварэнні *пыльны // пылавы*, якія складаюць пару з аналагічнымі афіксамі, але, маючы істотныя разыходжанні ў семантыцы, выяўляюць паранімічныя адносіны, а значыць, выступаюць як асобныя лексемы, то – дзеля ўніфікацыі падыходу – мэтазгодна статус самастойных лексем распаўсюдзіць і на ўтварэнні з першай пары. Бо, прызнаючы ўтварэнні ў адных парах самастойнымі лексемамі, бачыць адзінкі з аналагічнымі фармальна-структурнымі суадносінамі ў іншых парах ужо як варыянты было б нерацыянальна. І нават калі аддаўшы прыярытэт семантычным характарыстыкам утварэнняў паспрабаваць праігнараваць гэты аргумент, пры тое-насных значэннях кадэрыватаў кваліфікуючы іх як варыянты, а пры паранімічных адносінах – як самастойныя лексемы, гэта б не пазбавіла такі падыход ад істотных праблем. Бо пры мнагазначнасці кадэрыватаў яны далёка не заўсёды супадаюць ва ўсіх сваіх значэннях: некаторыя лексіка-семантычныя варыянты (далей – ЛСВ) лексем могуць выяўляць сінанімічныя адносіны, а іншыя – паранімічныя (да таго ж аднаасноўныя ўтварэнні могуць адрознівацца і проста колькасцю значэнняў). А ў такім выпадку трэба было б суадносіць паміж сабой паасобныя ЛСВ лексем і вызначаць адносіны словаўтваральнай варыянтнасці ўжо паміж імі. У выніку шмат якія адзінкі характарызаваліся б падвойнай варыянтнасцю (узнікалі б варыянты варыянтаў), што, зноў жа, было б нерацыянальным.

На гэтай падставе мы мяркуем, што тое-насныя паводле лексічнага значэння ўтвораны ад адной асновы дэрываты, якія маюць у сваёй словаўтваральнай структуры розныя афіксы, рацыянальна лічыць не варыянтамі аднаго слова, а асобнымі словамі, якія знаходзяцца ў сінанімічных адносінах.

Аднакаранёвыя вытворныя словы з аднолькавым ці блізкім словаўтваральным значэннем, акрамя таго, разглядаюцца некаторымі мовазнаўцамі як словаўтваральныя сінонімы. Напрыклад, на думку А.М. Ціханова, словаўтваральнымі сінонімамі прынята называць «аднакаранёвыя вытворныя словы, якія валодаюць аднолькавым ці блізкім словаўтваральным значэннем, якое ў іх выражаецца праз розныя афіксы (прэфіксы і суфіксы) ці іх варыянты» [16, с. 457]. У сваю чаргу, А. І. Главацкая пад словаўтваральнымі сінонімамі разумее «рознафармантныя вытворныя, якія характарызуюцца агульным словаўтваральным значэннем і тое-насным, або блізкім, лексічным значэннем» [17, с. 81]. Некаторыя даследчыкі (Г.А. Нікалаеў [18], В.У. Грыцкіх [19], Ю.А. Шэпель [20], Т.С. Графкова [21]) адзначаюць, што словаўтваральная сінанімія мае тыпавы характар. У прыватнасці, Г.А. Нікалаеў тлумачыць словаўтваральную сінанімію як «асаблівы тып сінаніміі, якая адлюстроўвае розныя ступені семантычнага збліжэння словаўтваральных тыпаў ад поўнай узаемазаменнасці да сумніўнага семантычнага падабенства» [18, с. 6]. Такім чынам, магчымасць (або неабходнасць) моўных адзінак са статусам як варыянтаў, так

і сінанімаў быць тоеснымі ў плане зместу (часткова або поўнасьцю) абумоўлівае тое, што ў мовазнаўчых працах ужываюцца розныя назвы-тэрміны для абазначэння слоў-кадэрыватаў з семантычным супадзеннем: “словаўтваральныя варыянты” [9, с. 6; 6; 5, с. 51; 22, с. 55], “словаўтваральныя сінанімы-варыянты” [10, с. 71], “аднакаронавыя словаўтваральныя сінанімы” [23, с. 234].

Аптымальнай для свайго даследавання мы бачым назву “словаўтваральныя сінанімы” і будзем лічыць **словаўтваральнымі сінанімамі** вытворныя ад адной асновы словы, якія валодаюць тоесным ці блізкім словаўтваральным (і, натуральна, лексічным) значэннем, якое ў іх выражаецца праз розныя афіксы, ці нават праз аднолькавыя афіксы – у выпадках, калі ўтварэнні з тоеснай марфемнай структурай адрозніваюцца месцам **націску**.

Магчымасць аднясення прыметнікаў з тоеснай марфемнай структурай і адрозным націскам да сінанімаў мы бачым, па-першае, у тым, што адрозненне ў месцы націску для такіх утварэнняў можа абумоўліваць і стылістычныя разыходжанні, і семантычныя – нават да ўзнікнення паранімічных адносін, а значыць, гэтае адрозненне ў плане выражэння мае не меншую функцыянальную значнасць, чым любое іншае, у тым ліку адрозненне ў марфемнай структуры.

Вытворныя прыметнікі-кадэрываты з тоеснымі ці блізкімі значэннямі, са стылістычным разыходжаннем або без яго, якія маюць тоесную марфемную структуру, але адрозніваюцца месцам націску, мы адносім да словаўтваральных сінанімаў, паколькі калі ў адных выпадках адрозны націск хоць і не абумоўлівае для вытворных слоў ніякіх разыходжанняў у плане зместу (як у парах *альсавы / алёсавы / футравы / футровы, ласкавы / ласкавы, літасцівы / літасцівы, люстраны / люстраны, расяны / расяны*), а ў некаторых выпадках розніца ў месцы націску дае стылістычную сінанімію (як у парах *лінавы¹ / ліпавы, цыратавы / цыратавы, ядлаўцавы / ядлаўцавы, ясянэвы / ясенэвы*), – у іншых (напрыклад, *сазанавы // сазанавы, часткавы // часткавы, часавы // часавы, прызыўны // прызыўны, нарыўны // нарыўны*) змяненне месца націску дае семантычную розніцу такога ўзроўню, які адпавядае, несумненна, паранімічным адносінам паміж дэрыватамі. Гэтыя адносіны выразна выяўляюцца праз спалучальныя характарыстыкі прыметнікаў, параўн: *сазанавая юшка*, але *сазановая галава*; ці, напрыклад: *часткавы падзел*, але *часткавы рамонт*; або: *часавая залежнасць*, але *часовая праца*.

Па-другое, мы прытрымліваемся такога меркавання, што калі адрозны націск мае месца ў пары невытворных слоў (тыпу *віхар / віхор, доўгі / даўгі, касы / косы*), то гэта, як правіла, адрозненне несістэмнага, індывідуальна-лексічнага характару і ў такім выпадку яно не выходзіць па-за межы асобна ўзятай лексемы. А значыць, адзінкі тыпу *доўгі / даўгі* сапраўды могуць разглядацца як два варыянты адной лексемы. Для вытворных жа слоў адрозненне ў месцы націску можа закранаць **афіксы** як **серыйныя** адзінкі, таму ў такіх выпадках яно ўзыходзіць да маштабу дэрывацыйнай мадэлі, выходзячы на словаўтваральны ўзровень. Але калі ў межах пэўнай мадэлі адны аднаструктурныя адзінкі з розным націскам (напрыклад, *футравы / футровы*) з’яўляюцца абсалютна тоеснымі ў плане зместу, а другія выяўляюць яўнае разыходжанне (параўн. *часавы і часовы*), то гэта дастатковая падстава для таго, каб адпаведную мадэль не лічыць адзінай. Пры гэтым лагічна, што калі ўтварэнні *часавы і часовы* мэтазгодна лічыць утворанымі паводле розных словаўтваральных мадэляў (ці для такой сітуацыі можна было б выкарыстаць тэрмін “падмадэль”, што, праўда, нічога не мяняе ў сутнасці нашых разважанняў), то да адной з іх трэба адносіць не толькі дэрыват *часавы*, але і *футравы*, а да другой – не толькі *часовы*, але і *футровы*. І, такім чынам, адзінкі *футравы і футровы* трэба разглядаць як утвораныя паводле розных мадэляў, а значыць, як адзінкі з адрозным планам выражэння, які робіць іх утварэннямі, дастаткова самастойнымі для таго, каб іх можна было кваліфікаваць як сінанімы, а не варыянты адной лексемы.

Заклучэнне. Вытворныя аднаасноўныя прыметнікі, якія з’яўляюцца тоеснымі (часткова або поўнасьцю) у плане зместу, мэтазгодна лічыць асобнымі словамі, якія знаходзяцца ў сінанімічных адносінах. Гэта вынікае з прыведзенага вышэй аналізу пар з аднолькавай суроднасьцю ў марфемна-структурным плане, дзе аднаасноўныя ўтварэнні ў некаторых з пар маюць тоесныя ці блізкія значэнні, а ў іншых істотна імі адрозніваюцца: вынікае на той падставе, што нерацыянальна адны дэрываты лічыць варыянтамі, а іншыя – асобнымі словамі, паколькі такія ўтварэнні мэтазгодна разглядаць з пункту гледжання адзінага падыходу, а гэта значыць, што статус самастойных лексем патрэбна распаўсюдзіць і на ўтварэнні з тоеснымі значэннямі.

Пры гэтым тоеснае значэнне аднаасноўных прыметнікаў можа выражацца як праз розныя, так і аднолькавыя афіксы (для апошняй сітуацыі – у парах вытворных слоў з аднолькавай марфемнай структурай, але адрозным месцам націску). Адрозны націск можа абумоўліваць як стылістычныя, так і семантычныя адрозненні паміж прыметнікамі-кадэрыватамі, а ў іншых выпадках ён не абумоўлівае для вытворных слоў ніякіх разыходжанняў у плане зместу. Для вытворных слоў адрозненне ў месцы націску можа закранаць афіксы як серыйныя адзінкі, таму ў такіх выпадках яно ўзыходзіць да маштабу дэрывацыйнай мадэлі, выходзячы на словаўтваральны ўзровень. І калі ў межах адной мадэлі адны аднаструктурныя адзінкі з розным націскам з’яўляюцца абсалютна тоеснымі ў плане зместу, а другія выяўляюць яўнае разыходжанне, то гэта дастатковая падстава для таго, каб адпаведную мадэль не лічыць адзінай. І паколькі аднаструктурныя дэрываты з адрозным націскам, як і ўтварэнні з рознымі афіксамі, утвараюцца паводле розных словаўтваральных мадэляў, гэта таксама дазваляе разглядаць іх як самастойныя словы, а не варыянты адной лексемы.

ЛІТАРАТУРА

1. Виноградов В.В. О формах слова // Известия. – М.: Изд-во АН СССР, ОЛЯ, 1941. – Т. 3. Вып. 1. – С. 31–45.

2. Смирницкий А.И. К вопросу о слове: (Проблема «тождества слова») // Тр. Ин-та языкознания. – М.: Изд-во АН СССР, 1954. – Т. 4. – С. 3–49.
3. Ахманова О.С. Очерки по общей и русской лексикологии. – М., 1957. – 296 с.
4. Филлин Ф.П. О слове и вариантах слова // Морфологическая структура слова в языках различных типов. – М.; Л.: АН СССР, 1963. – С. 128–132.
5. Пилипович Т.П. Словообразовательные варианты прилагательных в современном белорусском литературном языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.02. – Минск, 1987. – 24 с.
6. Шкраба І.Р. Варыянтнасць у сучаснай беларускай мове : (структурна-граматычны і функцыянальна-дынамічны аспекты). – Мінск: Асар, 2004. – 240 с.
7. Юхо Т.І. Словаўтваральныя варыянты назоўнікаў, якія абазначаюць жывых істот (птушак, жывёл) у сучаснай беларускай літаратурнай мове // Беларуская лінгвістыка. – Мінск, 1981. – Вып. 19. – С. 37–42.
8. Красней В.П. Аб сінонімах, дублетах і варыянтах у тэрміналогіі // Весн. Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. Псіхалогія. – 1995. – № 1. – С. 25–27.
9. Бадзевіч З.І. Словаўтваральныя варыянты адносных прыметнікаў з нулявым і матэрыяльна выражаным суфіксам у сучаснай беларускай мове. – Мінск: РІВШ БДУ, 2014. – С. 6–10.
10. Клундук С.С. Словаўтваральная сінанімія і варыянтнасць у беларускай мове XIX ст. (на матэрыяле назваў са значэннем асобы) // Весн. Брэст. ун-та. Сер. філал. навук. – 2006. – № 2(5). – С. 71–77.
11. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Сов. энцикл., 1990. – 685 с.
12. Рогожников Р.П. Соотношение вариантов слов, однокоренных слов и синонимов // Лексическая синонимия: сб. ст. – М.: Наука, 1967. – С. 151–163.
13. Немченко В.Н. Словообразование и вариантность слова в русском языке // Общие проблемы деривации и номинации. Словообразование в аспекте взаимодействия разных уровней языка. – Омск: ОмГУ, 1988. – С. 57–59.
14. Бережан С.Г. О синонимичности однокоренных слов с разной аффиксальной частью // Лексическая синонимия: сб. ст. – М.: Наука, 1967. – С. 142–151.
15. Глумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т., 6 кн. / пад аг. рэд. К.К. Атраховіча (К. Крапівы); АН БССР, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа. – Мінск: БелСЭ, 1977–1984. – Т. 4: П – Р / рэд. Г.Ф. Вештарт. – 1980. – 768 с.
16. Энцикл. сл.-справ. лингвистических терминов и понятий. Русский язык: в 2 т. / А.Н. Тихонов и др. / под общ. ред. А.Н. Тихонова, Р.И. Хашимова. – М.: Флинта, 2008. – Т. 1. – 840 с.
17. Главацкая Е.И. Словообразовательная синонимия в сфере наименований лица современного русского языка (отадъективная производность) // Культура народов Причерноморья. – 2006. – Т. 1, № 82. – С. 80–82.
18. Николаев Г.А. Словообразовательная синонимия и обратная соотносительность // Развитие синонимичных отношений в истории русского языка. – Ижевск: Изд-во Удмурт. ун-та, 1980. – С. 6.
19. Грицких О.В. Словообразовательная субстантивная синонимия в немецком и русском языках : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. – Казань, 2005. – 19 с.
20. Шепель Ю.А. Антропоцентрический подход в области дериватологии современного русского языка (на материале морфологической асимметрии и изоморфизма адъективных словообразовательных рядов) // Лінгвістыка. Лінгвокультуролагія. – 2014. – Т. 7. – С. 110–127.
21. Графкова Т.С. К вопросу о словообразовательной синонимии слов с заимствованными и автохтонными прекомпонентами (на материале немецкого языка) // Вестн. Челяб. гос. пед. ун-та. Сер. Филология и искусствоведение. – 2011. – № 4. – С. 201–209.
22. Уласевіч В.І. Прыметнікі з суфіксамі -ое- (-ав-, -ев-) і -н- у сучасным перыядычным друку // Беларуская лінгвістыка. – 2001. – Вып. 51. – С. 53–60.
23. Коженец Т.С. Словообразовательная синонимия в современном немецком языке // Труды БГТУ. Сер. 5, Политология, философия, история, филология. – 2009. – С. 234–236.

Паступіў 30.03.2023

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ВАРИАНТНОСТЬ ИЛИ СИНОНИМИЯ? (К ВОПРОСУ О СТАТУСЕ ОДНООСНОВНЫХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ С ТОЖДЕСТВЕННОЙ СЕМАНТИКОЙ)

Е.И. ДИНГИЛЕВСКАЯ

(Гродненский государственный университет имени Янки Купалы)

В статье рассматриваются различные подходы к определению понятий вариантности и синонимии. Изучаются производные прилагательные белорусского литературного языка, которые образованы от одной основы (прилагательные-кодериваты) и имеют идентичные значения. Прилагательные-кодериваты, тождественные в плане содержания (частично или полностью), рассматриваются как словообразовательные синонимы. Отмечается, что тождественное словообразовательное значение (как и лексическое) выражается посредством разных аффиксов или даже посредством одних и тех же, если производные слова имеют одинаковую морфемную структуру, но разное место ударения. Подчеркивается, что различие в месте ударения может обуславливать как стилистические, так и семантические различия между прилагательными-кодериватами. Утверждается, что одноструктурные производные с разным местом ударения образуются по разным словообразовательным моделям, что позволяет квалифицировать их как самостоятельные единицы, обнаруживающие синонимические отношения.

Ключевые слова: *прилагательные-кодериваты, вариантность, синонимия, словообразовательные синонимы.*

**WORDBUILDING VARIATION OR SYNONYMY?
(TO THE QUESTION OF THE STATUS OF THE SAME STEM DERIVATIVES
WITH IDENTICAL SEMANTICS)**

A. DZINHILEUSKAYA
(Yanka Kupala State University of Grodno)

The article examines various approaches to the definition of the concepts of variation and synonymy. Derivative adjectives of the Belarusian literary language are studied, which are formed from the same stem (adjectives-coderivates), and which have identical meanings. Adjectives-coderivates that are identical in content (partially or completely) are considered as wordbuilding synonyms. It is noted that identical wordbuilding meaning (as well as lexical) is expressed through different affixes or even through the same ones, if the derived words have the same morphemic structure but different accent. It is emphasized that different accent can cause both stylistic and semantic differences between adjectives-coderivates. It is argued that monostructural derivatives with different accent are formed according to different wordbuilding models, which allows them to be qualified as independent units that reveal synonymous relations.

Keywords: *adjectives-coderivates, variation, synonymy, wordbuilding synonyms.*